FEYZA HEPÇİLİNGİRLER

ONUN ADI VAR:

FEYZA HEPÇİLİNGİRLER

ONUN ADI VAR: HALİDE

Deli Dolu

ONUN ADI VAR: HALİDE

© 2024, Tudem Yayın Grubu
1476/1 Sok. No:10/51 Alsancak-Konak/İZMİR

YAZAR: Feyza Hepçilingirler
EDİTÖR: Barış İnce
DÜZELTİ: Seza Özdemir
SON OKUMA: Onur Çandır
KAPAK TASARIMI: Helinsu Cengiz
KAPAK FOTOĞRAFI: PEN Türkiye Merkezi
GRAFİK UYGULAMA: Sezer Gök

BASKI VE CİLT: Güngörler Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti.
Saray Mahallesi 658. Cadde No:11 Kahramankazan/Ankara
Tel: 0312 394 28 82

Birinci Baskı: Ocak 2025 (2000 adet)
(Kitabın ilk baskısı Tudem Yayınları tarafından yapılmıştır.)
İkinci Baskı: Ekim 2025 (2000 adet)

ISBN: 978-625-6084-26-1
Yayınevi sertifika no: 45041
Matbaa sertifika no: 49889

Tüm hakları saklıdır. Bu yayının hiçbir bölümü, yayıncının önceden yazılı izni olmaksızın tekrar üretilemez, bir erişim sisteminde tutulamaz, herhangi bir biçimde elektronik, mekanik, fotokopi, kayıt ya da diğer yollarla iletilemez, çoğaltılamaz.

DELİDOLU, Tudem Eğitim Hizmetleri San. Tic. AŞ'nin tescilli markasıdır.

delidolu.com.tr

FEYZA HEPÇİLİNGİRLER

ONUN ADI VAR:

Deli Dolu

Feyza Hepçilingirler

Ayvalık'ta doğdu. İlkokulu ve ortaokulu Ayvalık'ta, liseyi İzmir Kız Lisesinde okudu. İstanbul Yüksek Öğretmen Okulunu ve İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünü bitirdi. Çeşitli liselerde edebiyat öğretmenliği yaptıktan sonra Dokuz Eylül, Karadeniz Teknik, Galatasaray ve Yıldız Teknik üniversitelerinde ders verdi.

Kültür Bakanlığının açtığı Çocuk Yapıtları Yarışması'nda *Yanlışlıklar* adlı oyunuyla Başarı Ödülü kazandı. Yetişkinler için yazdığı öykü kitaplarıyla Sait Faik Hikâye Armağanı, Yunus Nadi Armağanı Öykü İkincilik Ödülü, Sedat Simavi Edebiyat Ödülü, Akademi Kitabevi Yarışması Öykü Birincilik Ödülü ve Borski Grümen (Balkan Yazarlar Karşılaşması) Ödülü'nü aldı. Öyküleri Fransızca, Almanca, İngilizce, Sırpça, Hırvatça ve Slovenceye çevrildi. Türkçe ile ilgili çalışmalarıyla yazın hayatımıza damga vuran Hepçilingirler'in, dil yanlışlarına yer verdiği *Türkçe "Off"* adlı kitabı yıllarca çok satanlar listelerinde kalarak baş ucu kitabına dönüştü. *Türkçe "Off"*'u, *Dedim: "Ah!"*, *Dilim Dilim Anadilim*, *Ama Önce Türkçe*, *Türkçeyi de Konuşalım* ve *Türkçe Dilbilgisi* kitapları izledi. *Cumhuriyet* gazetesinin kitap ekinde dokuz yıl yazdığı *Türkçe Günlükleri*'ni *Varlık* dergisinde sürdürmekte. 1980'de *Yanlışlıklar* adlı tiyatro yapıtıyla başladığı çocuk yazını dalındaki çalışmalarına, aralarında *Uçtu Uçtu Pelin Uçtu*, *Türkü Çocuk*, *"Off" Dilim* gibi öykü ve romanların da bulunduğu 30'un üstünde kitapla devam ediyor.

Delidolu Yayınları'ndan Çıkan Kitapları:
Türkçeyi Savunmak (söyleşi)
Onun Adı Var: Halide (başvuru)

Tudem Yayınları'ndan Çıkan Kitapları:
Hitit Prensesi Arinna (roman)

İçindekiler

Ön Söz Yerine: Büyüklerin Küçüklüğü.....7
Halide Doğuyor.....16
Osmanlı'da Günlük Yaşam.....25
Halide, Horoz Şekeri Yemek İstiyor.....33
Osmanlı'da Yeme İçme.....35
Halide Çocuk Yuvasına Gidiyor.....45
Osmanlı'da Otomobil.....52
Halide Evde Ders Görüyor.....58
Osmanlı'da Eğitim Öğretim.....60
Halide Okumaya Başlıyor.....73
Osmanlı'da Giyim Kuşam.....74
Halide Sarayı Biliyor.....88
Osmanlı'da Kölelik.....89
Osmanlı'da Harem.....94
Halide Tiyatroyla Tanışıyor.....103
Osmanlı'da Tiyatro.....107
Halide Evlilik Kurumuyla Tanışıyor.....117
Osmanlı'da Düğün Dernek.....119
Halide Okula Başlıyor.....130

Osmanlı'da Para 134
Osmanlı'da Ölçü Birimleri 141
Halide Özel Hocalarla Tanışıyor 145
Osmanlı'da Güzel Sanatlar 148
Halide Sade Türkçeyi Keşfediyor 155
Osmanlı'da Spor 157
Osmanlı'da Dil 160
Halide Yeniden Koleje Gidiyor 176
Osmanlı'da Saat ve Takvim 178
Halide Matematik Öğreniyor 187
Osmanlı'da Bilim ve Teknoloji 193
Halide Evleniyor 197
Meşrutiyet 206
Osmanlı'da Devlet Yönetimi 207
Halide Yazmaya Başlıyor 212
Osmanlı'da Kadın 216
Halide, Halide Edip Oluyor 225
Halide Edip Adıvar Albümü 234

ÖN SÖZ YERİNE: BÜYÜKLERİN KÜÇÜKLÜĞÜ

Tarihe adını yazdırmış kocaman insanların, bir zamanlar "ıngaa..." diye ağlayan bebekler olduğunu düşünmek size de komik gelir mi? Sanırım hiç çocuk olmamışlar gibi düşünüyoruz onları. Albert Einstein denince aklımıza, hınzırca dilini çıkarıp dünyaya nanik yaptığı o fotoğrafı gelir ama onun da bir zamanlar altı bağlı bir bebek olduğunu, karnı acıkınca ciyak ciyak ağladığını pek düşünmeyiz. Oysa o büyük insanlar da hayatın bebeklik, çocukluk, ergenlik, gençlik duraklarından geçtiler hep. Onlar da dünyaya hepimiz gibi büyüklerin yardımı olmadan yaşayamayacak insan yavruları olarak geldiler. Kundakların içine sarıldılar; anne sütüyle beslendiler, ninnilerle uyutuldular; altları temiz, karınları tok olduğunda sağa sola gülücükler dağıttılar. İnsanlığa büyük yararı dokunan kişilerin nasıl bir çocukluk geçirdiklerini bilmiyoruz. Çoğunun çocukluğuna ilişkin en ufak bir bilgi bile yok elimizde. Ama asıl bilmediğimiz, bugün ağzında emzik, elinde biberonla gördüğümüz; istediği

oyuncak verilmeyince avaz avaz bağıran bir bebeğin ileride ne olacağı... O yüzden her çocuğa içinde insanlığa büyük yararı dokunacak bir dâhinin büyümekte olduğunu düşünerek bakmak gerek. Bu satırları okuyan sizler de kaç yaşında olursanız olun, kendinize öyle bakmalısınız. İleride nasıl insanlar olacağınızı şu anda siz dâhil kimse bilmiyor. Bunu hayır, tek başına zaman belirlemeyecek, siz kendiniz çizeceksiniz hayat yolunuzu. Nasıl bir insan olmak, ne yapmak istediğinizi şimdiden kendinize sorarak, yaşamınızı buna göre biçimlendirerek... Bu sözlerden sonra doğrudan öğüt verme faslına geçilir genellikle ama ben bu bölümü daha fazla uzatmak niyetinde değilim. Sözümü asıl anlatmak istediğim konuya yine bir soruyla bağlayıp devam edeceğim.

Evrene, dünyaya, ülkeye, insana, insanlığa değerler katmış, adları unutulmayan kişiler çocukken nasıllarmış acaba? Merak etmez misiniz? Nasıl büyümüşler, büyürken neler yapmışlar? Nasıl bir ortama doğmuşlar? Hangi koşullarda yaşamışlar? O koşullar mı belirlemiş onların yaşam yolunu, kendi seçimleri mi? Çocukken, büyürken, gençken, örneğin sizin yaşınızdayken nelerle karşılaşmışlar; nasıl davranmışlar?

İşte ben onlardan birini anlatacağım size. Aslında bildiğiniz, en azından adını duyduğunuz; duymamışsanız bile ileride duyacağınız birinden söz edeceğim. Hani İzmir Yunanlar tarafından işgal edilince Sultanahmet Meydanı'nda halka seslenerek Kurtuluş Savaşı coşkusunu başlatan bir kadın vardı, işte o. Hani Atatürk'ün yanında savaş meydan-

larında bulunmuş, onbaşılığa, başçavuşluğa kadar yükselmişti. Hani *Sinekli Bakkal*'dan *Ateşten Gömlek*'e yirmi beş romanın yanı sıra öyküler, tiyatro eserleri, makaleler, anı kitapları yazmış, çeviriler yapmıştı... Hani dünyanın çeşitli yerlerinde konferanslar vermiş, üniversite kürsülerinde ders anlatmış, yeni kürsüler kurmuştu. İşte o! Halide Edip Adıvar. Kimlerin kızı olarak doğmuş, nasıl bir çocukluk geçirmiş, büyürken neler yapmış? Merak etmez misiniz? İşte ben size onu anlatacağım. Sadece "Halide" adında bir çocuk olduğu zamanları... Yaşamının *Halide Edip Adıvar* olmadan önceki dönemini.

Size yetişkinliğini, evliliklerini, aşklarını anlatmayacağım gibi, edebiyat alanındaki başarılarını, romanlarını, öykülerini, oyunlarını, verdiği konferansları, kurduğu üniversite kürsülerini, kitleleri duygulandıran, coşturan, her biri efsane hâline gelmiş söylevlerini de anlatmayacağım. Yani sizinle ünlü bir yazarın yaşamını ya da yapıtlarını değil, Halide adlı çocuğun kendisini nasıl dönüştürüp Halide Edip adlı dünyaca tanınmış bir yazar, bir öncü, bir düşünce insanı hâline getirdiğini konuşacağız.

Osmanlı zamanında soyadı yoktu, biliyorsunuz. O dönemde yazmaya başlamış pek çok edebiyatçının iki ada eklenen soyadıyla üç isimli olması bu yüzdendir. Falih Rıfkı, Reşat Nuri, Refik Halit gibi yazarlar, Soyadı Kanunu çıkmadan önce bu adlarıyla yazmışlar eserlerini. Soyadı Kanunu'ndan sonra edebiyat yaşantılarını Falih Rıfkı Atay, Reşat Nuri Güntekin, Refik Halit Karay olarak, yani üç isimli olarak sürdürmüşler. Peki, Ömer Seyfettin ile Tevfik

Fikret'in niye soyadı yok? Bildiniz; cumhuriyetin kurulmasından önce, Tevfik Fikret 1915, Ömer Seyfettin 1920 yılında ölmüş. Soyadları yokken aynı adı taşıyan kişileri birbirlerinden nasıl ayırt ediyorlarmış? Ya *lakap* denen takma adlar uyduruyorlar ya da *nalbant, çilingir, köse, adalı, köylü* gibi ailenin soyca ayırt edici özelliği, işi, kökeni neyse onu ekliyorlarmış ada. Aynı yerde yaşayan ve aynı adı taşıyan, diyelim beş altı Mehmet varsa adlarının başına vücutça sakatlıkları, eksiklikleri, kusurları, hatta ayıpları lakap olarak eklenir; Kör Mehmet, Çolak Mehmet, Öksüz Mehmet, Çulsuz Mehmet, Palavracı Mehmet diye ayırt edilmeleri sağlanırdı. Kimi soyadlarının verilişiyle ilgili çok ilginç öyküler vardır. Söz gelimi Trakya'da bir köyde neye kızmışsa bütün köylülere sebze adlarını soyadı olarak vermiş nüfus memuru. Ahmet Patlıcan, Ayşe Kabak, Süleyman Hıyar vb. olmuş ad ve soyadları. Aslında kanun çıkarılmadan önce en eski Türkçe yapıtlar taranmış, Türkçe sözcükler derlenmiş ve soyadı seçmek için listeler oluşturulmuş. Çoğumuzun adları Arapça Farsçayken soyadlarımızın Türkçe olmasının nedeni buymuş. Sözü, Halide Edip'in soyadına getireceğim, bunları o yüzden anlatıyorum.

Derler ki Soyadı Kanunu'nun 1934 yılında kabul edilip 1935'te yürürlüğe girmesinden sonra Halide Edip'in hâlâ soyadı almadığını öğrenen Atatürk, soyadı alması için haber göndermiş. Halide Edip de nedense soyadına ihtiyacı olmadığını söylemeyi seçmiş ve "Benim adım var," diye yanıtlamış bu isteği. Bunun üzerine Atatürk de Halide Edip'e ve eşi Abdülhak Adnan Bey'e *Adıvar* soyadını uygun görmüş.

Ben de elinizdeki kitabın adını seçerken hem bunu vurgulamak hem de *Kadının Adı Yok* adlı çok okunan kitabın yazarı Duygu Asena'ya selam göndermek, "Kimi kadınlar, adlarını kendileri var eder," demek istedim.

Zaman zaman o günleri gözünüzde canlandırabilmeniz için öykülemeye başvuracağım ama baştan anımsatayım:

Bu kitap bir öykü kitabı değil, bir deneme kitabı. Halide Edip o kadar ünlü bir kişi ki yaşamını başta internet olmak üzere her kaynaktan öğrenebilirsiniz. Benim amacım başlangıçta Halide Edip'in çocukluk yıllarını araştırmak, o yılları günümüzle karşılaştırmak, sizi kurmaya hazırlandığınız kendi yaşamınız hakkında düşündürmek, en çok da size Halide Edip'i anlatarak kendi gücünüze güvenmenizi sağlamaktı. Ancak küçük Halide'nin çocukluğunu anlatırken bu çocukluğun geçtiği ortama değinmek gerekliliği doğdu; bu da beni Osmanlı yaşamına bakmaya zorladı. Sizin, benim yaşadığımıza benzer bir ortamda yaşamamıştı Halide çünkü. Onun çocukluğunun geçtiği dönemde koşullar bambaşkaydı; "feodal" denen devlet yapısına sahip başka bir yönetim vardı. Giyim kuşamdan yeme içmeye hayatın her alanı bugünden farklıydı. Halide'nin çocukluğunu anlatırken bu çocukluğun geçtiği ortamı, sonra kurulacak olan ve bugün içinde yaşadığımız toplumsal yapıdan neredeyse tümüyle farklı olan o yaşam biçimini anlatmadan Halide'nin çocukluğundan söz edemeyeceğimi fark ettim. Bunu ilk kez "sıbyan mektebi" denen okullarla ilgili bilgi vermek gereği duyduğumda hissettim. Halide'nin ne gördüğünü hayal edebilmeniz için mahalle mektepleri

hakkında bilginizin olması gerekirdi. Osmanlı'ya rahatça bakabilmeniz için bir arka pencere açabilir, gerekli bilgileri size aktarabilir miyim, derken başladım; gerisi de geldi, pencereler çoğaldı.

Kitabımı okuyacak gençler, "sıbyan/mahalle mektebi" denen, bugünkü Kur'an kursları düzeyinde, yani Kur'an'ı anlamadan okumayı öğreten okulları mı bilmiyorlardı yalnızca? Ya eski alfabeyi? Neden bir işin çok da zor olmadığını anlatmak için, "Canım, eski yazı değil ya, öğrenirsin," gibi bir cesaretlendirme sözü icat edilmişti? Çok mu zordu eski yazıyı öğrenmek? Yazmayı ya da okumayı öğrenmek ne kadar zor olabilirdi? Gençlerin kafası bu konularda da aydınlanmalıydı. Onu da bilmeliler, bunu da anlatmalıyız, derken gençlere anlatmadığımız ne çok şey olduğuna şaşarak hepsine birer pencere açmaya başladım. Derken Halide Edip'ten söz ettiği kadar Osmanlı'dan da söz eden bir kitap çıktı ortaya. Bunu yapmak zorundaydım çünkü bir uygarlık değişimi sürecinde yaşadı Halide Edip. Toplum bütünüyle uygarlık değiştiriyor; Doğu uygarlığından Batı uygarlığına, daha sonra pek çok yerde sözü edileceği gibi, alaturkalıktan alafrangalığa geçiyordu. Hayatları bu döneme denk gelenler bu değişimi iliklerine kadar yaşadılar. Her ne kadar Ziya Gökalp, "Bir millet ya şarklı (doğulu) olur ya garplı (batılı) olur," diyorsa da öyle olmadı. Doğulu olmaktan Batılı olmaya geçti toplum.

Batı ile arasında uçurum sayılacak kadar büyük bir gelişmişlik farkı olduğunu gören Osmanlı, Batı'dan yalnızca bilimi ve endüstriyi almayı, kendi kültürünü korumayı amaç-

layarak değişimi başlatmıştı ama değişim planlandığı gibi gitmedi. Bilimi ve teknolojiyi alıp kültüre sınırlama getirmek kolay değildi. Kısacası değişim, orduda yenileşme ve teknolojik değişimlerle sınırlı kalmadı. Bir süre sonra Batı'nın günlük yaşam tarzı kılık kıyafetten, ev döşemesine, eşyasına, davranışlara, beğenilere kadar her şeyi değiştirdi. Üstelik saraydan ve devlet adamlarından başlayarak İstanbul'un üst tabakasına, daha sonra da alt tabakalara doğru dalga dalga yayıldı. Ancak üst tabakanın farklılaşmasına halkın tümü aynı tepkiyi göstermeyecek; bir bölümü özenip yenilikleri kendi yaşamına geçirip taklit etmeye çalışırken bir bölümü Hristiyan Batı'dan gelen her türlü yeniliği ayrım gözetmeden, "Frenk taklidi" ya da "gâvur icadı" diyerek reddedecekti.

Osmanlı'ya pencereler açmak Halide Edip'i daha iyi tanımayı, ne yollardan geçtiğini, hangi zorlukları aştığını öğrenmeyi sağlayacağı gibi, romanlarının ve öteki eserlerinin neden ve nasıl yazıldıklarını anlamayı da kolaylaştıracak. Çünkü bütün yazarlar gibi o da romanlarındaki kişileri, mekânları, olayları kendi yaşadıklarından, tanıklıklarından damıtarak oluşturmuştu.

Halide'nin, Halide Edip Adıvar adında dünyaca ünlü bir yazar olmaya giden yolda adım adım ilerlemesini takip ederken fırsat yaratıp dönemi, dolayısıyla Osmanlı Devleti zamanında yaşamın nasıl olduğunu anlatmaya çalışırken düşündüğüm bir başka şey de şuydu: Osmanlı sona eren bir devletin adı olmaktan öte, yıkılışından yüz yıl sonra bile hakkında hâlâ konuşulan bir dönemin, anlayışın, yaşam biçiminin adı

olmayı sürdürüyor. Sizin karşınıza da Osmanlı'yı özleyenler, o döneme özenenler, o yaşama dönme hayali kuranlar çıkacak, bunların arasında bilgi sahibi olmadan fikir sahibi olup ileri geri konuşanlar da olacak. Bu gibi durumlarda en önemli savunma aracı, bilgidir. Siz doğruyu, neyin ne olduğunu, nasıl yaşandığını bildikçe yalan yanlış bilgilerle karşınıza çıkanların karşısında ezilmez, yenilmezsiniz.

Osmanlı ile hesabımızı henüz kapatabilmiş değiliz. Siz, hem kendisini Osmanlı torunu sayıp ona toz kondurmayanlarla hem de geri kalmışlığın bütün suçunu ona yükleyip ondan nefret edenlerle çokça karşılaşacaksınız. Ben Osmanlı'dan söz ederken olabildiğince tarafsız kalmaya çalıştım. Eksik bıraktığım yerleri lütfen kendiniz araştırın, öğrenin. Bugünü daha iyi anlamak, aydınlık yarınlara sahip çıkabilmek için edinebileceğiniz her türlü bilgiyi edinmeli, hangi dünya görüşünü seçeceğinize bu bilgilerin ışığında karar vermelisiniz.

Ben tarihçi değil, edebiyatçıyım. Dolayısıyla anlattığım konuların çoğunu ayrıntılı olarak bilmiyordum. Geri dönüp Osmanlı yaşamı hakkında araştırmalar yapmak doğrusu bana da iyi geldi. Yenilendiğimi hissettim; sayenizde ben de pek çok bilgi edindim, yanlış ya da eksik bilgilerimi düzeltme, yenileme olanağı buldum. Arka pencerelere yansıyan bilgilerden kimileri sıkıcı gözükse de pek çoğu aydınlatıcı, hatta eğlenceli gelecektir size de. Benim için de öyle oldu çünkü.

Genellikle kitap yazılıp bittikten sonra adını koyarız ancak bu kitabın adını, yazmaya başlamadan belirlemiştim.

Soyadından yararlanarak ve soyadını adının önüne alıp bölerek anlamlı bir oyun yaptığımı düşünüp vermiştim bu adı. Osmanlı'ya açtığım arka pencereleri abartınca kitabın adını da değiştirmek mi gerek, diye düşünmedim değil. Ama adı olan yalnız Halide değildi ki... Osmanlı'da da her kavramın adı vardı. Eğitim, yaşam, harem, kadın... Hepsi birer kavram, hepsi birer addı. O yüzden adda bir değişiklik yapmadım.

Halide Edip'in çocukluğuna ilişkin ayrıntıları kendi yazdıklarından yola çıkarak anlattım. Yaşadığı döneme ilişkin bilmediğinizi düşündüğüm konuları ise Osmanlı yaşamını gösteren arka pencerelerden göstermeye çalışırken çeşitli kaynaklardan yararlandım.

Okumayı bitirdiğinizde kendinizi donanımlı, özgüvenli ve başarı yolunda yeni bir enerji kazanmış hissetmeniz bana en büyük teşekkür olacaktır. Umarım özgüveninizi güçlendirmek; bilginizi, donanımınızı artırmak konusundaki isteğinizi ve kararlılığınızı yaşamınız boyunca sürdürürsünüz.

FEYZA HEPÇİLİNGİRLER

ONUN ADI VAR: HALİDE

Mor salkımlı bir evden geleceğe açılan kapının eşiğindeyiz. Bez bebeklere öyküler fısıldayan bir kız çocuğu duruyor o eşikte... Koskoca bir ülkenin tarihine, kadınlara bakışına, millî edebiyatına damga vuracağından habersizce... Bambaşka bir dönemin bambaşka göreneklerinin, yaşam biçiminin içinden çıkıp bugünün Türkiye'sine küçücük adımlarıyla yürüyen Halide, kendisini dönüştürürken ülkesini de değiştiriyor.

Türk dilinin usta ismi Feyza Hepçilingirler, Halide Edip Adıvar'ın çocukluktan gençliğe uzanan öyküsünü, Osmanlı döneminin gündelik yaşamına dair verdiği sarsıcı bilgilerle sunuyor okurlarına.

ISBN: 978-625-6084-26-1
9 786256 084261

Delidolu
delidolu.com.tr
delidolukitap
Delidolu Yayınları